

Olszewski, Eugeniusz

Historia nauki i historia techniki w Polsce Ludowej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/4, 755-764

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



HISTORIA NAUKI I HISTORIA TECHNIKI W POLSCE LUDOWEJ *

Próba inwentaryzacji i oceny obecnego stanu historii nauki i historii techniki w Polsce oraz ustalenia ich międzynarodowej pozycji i roli podjęta została dla uzyskania jednej z podstaw prognozy rozwoju tych dyscyplin w naszym kraju. Łącznie z oceną społecznego zapotrzebowania na badania historycznonaukowe i historycznotechniczne oraz wynikających stąd ich głównych tendencji rozwojowych¹ materiał ten posłużył do sformułowania *Zadań i perspektyw rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*.²

PLACÓWKI BADAWCZE I KADRA NAUKOWA

Wiodącą polską placówką badawczą w zakresie historii nauki i historii techniki jest Zakład Historii Nauki i Techniki PAN³, zatrudniający w połowie 1967 r. 32 pracowników nauki. Jednocześnie działa spora liczba mniejszych, kilku- lub parosobowych placówek, których podstawowa lub poważna część badań obejmuje zagadnienia dziejów nauki, techniki i medycyny.

W ramach Akademii Nauk działają: Ośrodek Dokumentacji Ewolucjonizmu⁴, Pracownia Edycji Dzieł Oskara Langego, Archiwum PAN⁵ i Biblioteka PAN w Warszawie (mająca charakter naukoznawczy, a więc obejmująca zakresem działania m.in. historię nauki). Poza tym niektóre placówki Akademii zajmujące się badaniami nad określonymi dyscyplinami naukowymi wyodrębniły w swej strukturze działy lub pracownie poświęcone historii tych dyscyplin; są to: Instytut Filozofii i Socjologii, Instytut Historii, Zakład Nauk Ekonomicznych, Instytut Zoologiczny, Instytut Geografii, Muzeum Ziemi.

Sytuacja w uczelniach wyższych jest dużo gorsza. Spośród uniwersytetów tylko Jagielloński ma Katedrę Historii Nauki i Oświaty, ka-

* Materiał zawarty w tym opracowaniu wszedł w skrócie w skład *Prognozy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce do 1985 r.*, opracowanej przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN (por. przypis na s. 741 niniejszego numeru).

¹ Ocena taka zawarta jest w opublikowanym w nrze 2/1967 „Kwartalnika” artykule E. Olszewskiego *Perspektywy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*. Artykuł ten zawierał również pewne elementy oceny stanu historii nauki i techniki w Polsce, w postaci jednak — w porównaniu z niniejszym opracowaniem — bardzo skrótowej.

² Por. s. 741 niniejszego numeru.

³ Por. w „Kwartalniku” coroczne sprawozdania z działalności Zakładu, np. sprawozdanie za rok 1966 w nrze 2/1967, s. 497.

⁴ Por. artykuł W. Grębeckiej i K. Petruszewicza o pracach tej placówki na s. 765 niniejszego numeru.

⁵ O działalności Archiwum por. np. artykuł S. Chankowskiego *Dziesięciolecie Archiwum Polskiej Akademii Nauk* w nrze 1—2/1965 „Kwartalnika”.

tedry historii techniki zaś mają Politechnika Warszawska i Akademia Górniczo-Hutnicza, a w akademiach medycznych działa 6 katedr historii medycyny i historii farmacji.

Śród dość licznych muzeów nauki i muzeów techniki niektóre prowadzą prace badawcze; należą tu w szczególności: Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce⁶, Muzeum Morskie w Gdańsku⁷, Muzeum Historii Włókiennictwa w Łodzi, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie. Pewną aktywność w dziedzinie historii nauki i historii techniki wykazują także niektóre towarzystwa naukowe oraz — w większym nawet stopniu — stowarzyszenia naukowo-techniczne (elektryków, geodetów, hutników, przemysłu naftowego, odlewników).

Liczebność kadry naukowej, specjalizującej się w historii nauki, historii techniki, historii medycyny lub historii rolnictwa, można szacować na ok. 60 osób. Sporą część tej kadry zdobyła już tytuły lub stopnie naukowe; tak np. wśród pracowników Zakładu Historii Nauki i Techniki jest 4 profesorów, 8 docentów i 9 doktorów. Historycy nauki i techniki mają ukończone studia wyższe najrozmaitszych kierunków, przy czym przeważa wykształcenie tzw. humanistyczne, ale niehistoryczne. Np. Zakład Historii Nauki i Techniki liczy tylko 7 pracowników z wykształceniem „niehumanistycznym”, wśród 25 pozostałych natomiast jest tylko 8 historyków.

Oprócz grupy „zawodowych” historyków nauki, techniki i medycyny w pracach historycznonaukowych, historycznotechnicznych i historycznomedycznych bierze udział liczniejsza (można ją szacować na ok. 200 osób) grupa pracowników nauki różnych specjalności oraz inżynierów i lekarzy, którzy na prace te poświęcają większą lub mniejszą część swego czasu. Wielu z nich współpracuje regularnie z Zakładem Historii Nauki i Techniki, a kilku uzyskało stopnie naukowe za prace z zakresu historii nauki, techniki lub medycyny.

Duża część prac prowadzonych przez „zawodowych” i „niezawodowych” historyków nauki i techniki jest koordynowana przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN⁸, który reprezentuje też tych historyków w kontaktach międzynarodowych.

Odrębną grupę naukowców, pracujących nad tematyką bliską historii nauki i nieraz wkraczającą w swych badaniach na jej teren, stanowią filozofowie, szczególnie zajmujący się historią filozofii średniowiecznej i filozofią przyrodoznawstwa, oraz socjologowie pracujący nad socjologią wiedzy. Analogicznie, na teren historii techniki wkraczają nieraz archeologowie i historycy kultury materialnej, a czasem także i historycy gospodarczy. Reprezentanci obu tych grup współpracują niejednokrotnie z historykami nauki i techniki. Tematyką bliską historii nauki zajmują się też przedstawiciele szybko rozwijającego się w Polsce w ostatnich latach naukoznawstwa; wyrazem współpracy tych dwu dyscyplin jest istnienie od 1964 r. w ramach Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN Pracowni Badań Naukoznawczych.

⁶ Por. m. in. sprawozdania z sesji naukowych poświęconych historii górnictwa szlaku w Polsce w nrach 3—4/1964 (s. 439) i 2/1967 (s. 480).

⁷ Por. np. informację o wydawnictwach tego muzeum w nrze 3—4/1964 „Kwartalnika”, s. 452.

⁸ Por. w „Kwartalniku” coroczne sprawozdania z działalności Komitetu, np. sprawozdanie za 1966 r. w nrze 2/1967, s. 495.

PUBLIKACJE

Przeważająca część prac naukowych w zakresie historii nauki i historii techniki publikowana jest w wydawnictwach Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Są to ukazujące się od 1957 r. dwie serie wydawnicze: *Monografie z dziejów nauki i techniki* (dotychczas opublikowano lub oddano do druku 44 tomy) i *Źródła do dziejów nauki i techniki* (opublikowano lub oddano do druku 5 tomów); zapoczątkowane w 1953 r. wydawnictwo ciągłe w 5 seriach „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*” (do końca 1966 r. ukazały się 43 zeszyty); rocznik obcojęzyczny „*Organon*” poświęcony ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki, którego pierwszy tom ukazał się w 1964 r., oraz ukazujący się od 1956 r. „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*”. Przy współpracy Zakładu publikowana jest od 1960 r. przez Wydawnictwo Naukowo-Techniczne seria popularnonaukowa *Z dziejów techniki* (do połowy 1967 r. ukazało się 11 tomów).

Poza Zakładem ukazuje się założony jeszcze w okresie międzywojennym kwartalnik „*Archiwum Historii Medycyny*”. Oprócz tego książki oryginalne i przekłady dzieł obcych z zakresu historii nauki i techniki publikowane są przez różne wydawnictwa, a w wielu specjalistycznych czasopismach naukowych i technicznych ukazują się artykuły z zakresu dziejów danej dyscypliny⁹. Na półkach księgarskich pojawiają się książki popularnonaukowe z zakresu historii nauki i techniki; informacje z tego zakresu można też znaleźć na łamach dzienników i tygodników oraz w miesięcznikach popularnonaukowych, na falach radiowych i na ekranie telewizyjnym. Sytuacja nie może być uznana za zadowalającą, ale stopniowa poprawa jest niewątpliwie widoczna¹⁰.

KIERUNKI BADAŃ

Publikacje naukowe odzwierciedlają dość wiernie zainteresowania polskich historyków nauki i techniki oraz uprawiane przez nich kierunki badawcze. Dla wydawnictw Zakładu Historii Nauki i Techniki — jako dla wydawnictw najbardziej reprezentatywnych — sporządzono tematyczne zestawienia książek i artykułów (tabl. I—IV)¹¹, które charakteryzują w pewnym stopniu dorobek polskiej historii nauki i techniki uzyskany w latach 1953—1966.

Z zestawień tych wynika, że główny wysiłek badawczy polskich historyków nauki i techniki skierowany jest na zagadnienia dziejów ojczystej nauki i techniki. Wniosek ten będzie jeszcze silniej podbudowany, jeżeli wziąć pod uwagę fakt, że w „*Kwartalniku*” ukazały się w ciągu rozważanego okresu 42 artykuły autorów zagranicznych, po-

⁹ Pewna część tego rodzaju publikacji odnotowywana jest w dziale *Z czasopism krajowych* „*Kwartalnika*” por. np. w niniejszym numerze s. 851.

¹⁰ Sytuację sprzed 5 laty charakteryzował artykuł I. Stasiewicz, M. Burdowicz-Nowickiej i B. Orłowskiego *O społecznym znaczeniu prac popularnonaukowych z zakresu historii nauki i techniki* w n-rze 3/1962 „*Kwartalnika*”.

¹¹ Zestawieniami nie objęto „*Organonu*” ze względu na jego międzynarodowy charakter. Dla „*Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej*” i „*Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*” zestawienia dotyczą jedynie prac zamieszczonych w działach *Artykuły* (lub *Rozprawy*) i *Materiały* (lub *Materiały i doniesienia*). Zaklasyfikowanie wielu prac do odpowiedniej rubryki mogło być jedynie orientacyjne. Suma prac z zakresu historii techniki, medycyny i rolnictwa jest w tablicach I—III większa niż w tablicy IV, gdzie część tych prac zaliczono do rubryki *Zagadnienia ogólne*. Terminem „*rolnictwo*” określono łącznie agro- i zootechnikę.

Tablica I

Zestawienie tematyczne 49 tomów *Monografii z dziejów nauki i techniki oraz źródeł do dziejów nauki i techniki*

	Starożytność	Średnio-wieczne	Odrodzenie	Wiek XVII	Oświeceni- nie	Lata 1830—1918	Lata 1918—1945	Lata po 1945 r.	Poza chronolo- logią	Razem
Historia powszechna	—	—	1	—	—	2	—	—	2	5
	nauki techniki, medycyny i rolnictwa	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Historia polskiej	—	1	10	3	11	3	1	1	1	31
	nauki techniki, medycyny i rolnictwa	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem tomów	—	1	12	6	11	9	4	1	5	49

Tablica II

Zestawienie tematyczne 43 zeszytów „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”

	Starożytność	Średnio-wieczne	Odrodzenie	Wiek XVII	Oświeceni- nie	Lata 1830—1918	Lata 1918—1945	Lata po 1945 r.	Poza chronolo- logią	Razem
Historia powszechna	—	3	7	1	3	3	—	1	4	22
	nauki techniki, medycyny i rolnictwa	—	—	—	1	4	—	—	1	7
Historia polskiej	—	2	28	15	43	.35	15	3	17	138
	nauki techniki, medycyny i rolnictwa	—	7	5	2	14	2	1	8	39
Razem prac	—	6	42	21	49	56	17	5	30	226

Tablica III

Zestawienie tematyczne 11 roczników „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”

	Starożytność	Średniowiecze	Odrodzenie	Wiek XVII	Oświecenie	Lata 1830—1918	Lata 1918—1945	Lata po 1945 r.	Poza chronologią	Razem
Historia powszechna	1	1	8	16	10	21	3	—	31	91
		2	1	1	3	4	—	—	13	24
Historia polskiej	1	1	27	8	17	24	6	3	7	94
	9	2	5	4	6	17	2	—	4	49
Razem prac	11	6	41	29	36	66	11	3	55	258

Tablica IV

Zestawienie tematyczne wydawnictw Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN

	Zagadnienia ogólne		Historia nauk						Historia			Razem
	metodologiczne	organizacyjne	społecznych	biologicznych, medycznych i rolniczych	matematycznych, fizycznych i chemicznych	o Ziemi	technicznych	techniki	medycyny	rolnictwa		
Monografie i Źródła	3	11	10	3	3	3	4	8	3	1	49 tomów	
„Studia i Materiały”	23	39	49	15	30	21	6	22	10	11	226 prac	
„Kwartalnik”	43	40	28	12	43	8	18	57	9	—	258 prac	

święcone w ogromnej większości historii powszechnej (w *Monografiach* natomiast tylko jedna pozycja miała autora cudzoziemskiego, a w „Studiach” takich pozycji było 8). Po odjęciu tych artykułów można obliczyć, że 90% pozycji książkowych, 87% rozpraw ogłaszanych w „Studiach” i 65% artykułów autorów polskich w „Kwartalniku” poświęcone było tematyce polskiej.

To właśnie zaangażowanie dużego wysiłku do badań historii ojczyznej stanowiło podstawę podjętego przed kilku laty zadania przygotowania dwutomowej *Historii nauki polskiej w zarysie*, której pierwszy tom jest już gotowy do druku¹².

Prace nad *Historią nauki polskiej* wymagały badań zarówno nad dziejami instytucji naukowych, jak nad dorobkiem naukowym. Toteż ok. 15% publikacji poświęcono historii organizacji nauki, a ponad dwie trzecie — dziejom poszczególnych dyscyplin naukowych oraz działów techniki, medycyny i rolnictwa.

W opracowaniu dziejów dyscyplin naukowych istnieją dość duże dysproporcje. W pozycjach książkowych i w „Studiach” na plan pierwszy wysuwają się zdecydowanie dzieje nauk społecznych, natomiast w „Kwartalniku” stoją one na drugim miejscu, zapewne ze względu na większą niż w innych grupach nauk łatwość publikacji artykułów z tego zakresu w różnych innych czasopismach naukowych. Historii techniki oraz nauk technicznych poświęcono 24% pozycji książkowych, 29% artykułów w „Kwartalniku”, ale tylko 12% rozpraw w „Studiach”. Znacznie słabiej przedstawia się w publikacjach Zakładu dorobek historyków medycyny, którzy — jak o tym była mowa — rozporządzają specjalnym czasopismem, a także historyków rolnictwa.

Poważniejsze znacznie dysproporcje ujawniłaby analiza sięgająca do poszczególnych dyscyplin. Pokazałaby ona, że istnieją dyscypliny i działy techniki, których dziejom poświęca się dużo prac (historia, astronomia, hutnictwo), podczas gdy dzieje niektórych innych pozostają niemal poza zakresem publikacji, a więc w dużym stopniu i poza zakresem badań (matematyka, językoznawstwo, wiele gałęzi techniki budowy maszyn).

Wyraźne dysproporcje występują również pomiędzy poszczególnymi okresami dziejów nauki i techniki. Badania skoncentrowane są wyraźnie na trzech epokach: na odrodzeniu, oświeceniu i okresie zaborów, natomiast starożytności, średniowieczu, wiekowi XVII i ostatniemu pięćdziesięcioleciu poświęcono łącznie mniej niż czwartą część wszelkiego rodzaju publikacji, a więc nieco tylko więcej niż jednemu okresowi odrodzenia, a mniej niż okresowi zaborów. Najslabiej przy tym reprezentowane są prace nad okresem międzywojennym i okresem Polski Ludowej.

Zagadnienia ogólne historii nauki i techniki, a w szczególności badania nad społecznymi uwarunkowaniami rozwoju nauki i postępu technicznego oraz nad prawidłowościami rozwoju nauki i techniki, a także historia metodologii nauki zajmują w publikacjach i w pracach polskich historyków nauki i techniki miejsce dość poważne: problemom tym poświęca się wprawdzie mało pozycji książkowych (6%), ale więcej znacznie artykułów (10% w „Studiach”, 17% w „Kwartalniku” oraz niemal całość „Organonu”).

¹² Por. sprawozdanie z dyskusji nad makietą tego tomu w nrze 3/1967 „Kwartalnika”, s. 658.

POZYCJA W ŚWIATOWYM ROZWOJU HISTORII NAUKI I TECHNIKI

Zainteresowania ogólnymi zagadnieniami historii nauki i techniki są głównym spośród czynników decydujących o niepośledniej roli polskich naukowców w światowym rozwoju tej dyscypliny. Zainteresowania te są bowiem zbieżne z kluczowym obecnie kierunkiem rozwoju historii nauki, kierunkiem równoległym do rozwijającego się naukoznawstwa¹³.

Ogólna problematyka historii nauki i techniki, która znalazła np. wyraz już w pierwszym numerze „Kwartalnika”, stała się stopniowo jakby polską specjalnością na terenie międzynarodowym. Znajdowało to wyraz w komunikatach na kongresach historii nauki, w wydany na X Kongres w 1962 r. specjalnym obcojęzycznym numerze „Kwartalnika”, w podjęciu w 1964 r. publikacji „Organonu”, w zorganizowaniu rok wcześniej międzynarodowego sympozjum w Jabłonie poświęconego ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki¹⁴, wreszcie w nastawieniu tematyki sesji inauguracyjnej i sympozjów XI Kongresu¹⁵. Wszystko to przyniosło uznanie dla tego odcinka nauki polskiej i odegrało rolę w skierowaniu rozwoju badań historycznonaukowych w niektórych krajach.

Powstaniu takiej „polskiej szkoły historii nauki” sprzyjało przyjęte przed kilkunastu laty założenie organizacyjne: połączenie w jednej placówce historii przyrodoznawstwa i techniki oraz historii nauk społecznych. Rozwiązanie takie jest niemal unikalne, zarówno bowiem w krajach zachodnich (w związku z zakresem objętym pojęciem *science*), jak i w krajach socjalistycznych placówki zajmujące się historią nauki wykluczają z reguły poza zakres swych zainteresowań historię nauk społecznych. Nic więc dziwnego, że dopiero na wniosek polski wprowadzona została na kongresach historii nauki sekcja historii nauk społecznych, słabo zresztą do ostatnich czasów obsadzona (na XI Kongresie np. zgłoszono na tę sekcję zaledwie 20 komunikatów, z czego 9 polskich).

Przyjęte w Polsce rozwiązanie organizacyjne stało się z jednej strony podstawą do zainteresowania problematyką integracji nauki, z drugiej zaś — kontakty historyków różnych dziedzin nauki, a w szczególności współpraca przyrodoznawców z „humanistami”, sprzyjały zainteresowaniom tematyką metodologiczną i zbliżeniu do odradzającego się w Polsce od kilku lat naukoznawstwa, co znalazło m.in. wyraz we wspomnianym już utworzeniu Pracowni Badań Naukoznawczych w ramach Zakładu Historii Nauki i Techniki.

Równolegle do zajęcia dobrego miejsca w kluczowym kierunku rozwoju historii nauki, równolegle do stymulowania w ramach historii nauki badań nad historią nauk społecznych, pozycja polska na terenie międzynarodowym obejmuje inne jeszcze kierunki badawcze.

Jednym z nich jest historia hutnictwa, w której to dziedzinie zarówno dzięki dokonaniom w ostatnich latach odkryciom, jak i dzięki zastosowaniu po raz pierwszy przy badaniach nad hutnictwem święto-

¹³ Por. artykuł E. Olszewskiego cytowany w przypisie 1, rozdział *Naukoznawcze znaczenie historii nauki i techniki*, ss. 242—245.

¹⁴ Por. sprawozdanie B. Suchodolskiego z tego sympozjum w nrze 1/1964 „Kwartalnika” (s. 143), oraz jego pełne materiały w t. 1 z 1964 r. „Organonu”.

¹⁵ Por. sprawozdanie z Kongresu w nrze 1—2/1966 „Kwartalnika” (ss. 157—158 i 164—169) oraz referaty sympozjalne i inauguracyjne w tomach 2 i 3 z lat 1965 i 1966 „Organonu”.

krzyskim kompleksowej metody badań, Polska należy do czołówki krajów studiujących dzieje techniki hutniczej. Innym kierunkiem są badania kopernikańskie, dziedzina, w której pozycja polska była ustabilizowana od kilku dziesięcioleci, głównie dzięki pracom Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów, a która po pewnym okresie zastoju rozwija się w Polsce ponownie, stymulowana zbliżającą się rocznicą 500-lecia urodzin wielkiego torunianina.

W innych dziedzinach historii nauki i techniki pozycja polska jest na polu międzynarodowym słabsza, już choćby dlatego, że główny nasz wysiłek badawczy skierowany jest na dzieje nauki i techniki polskiej, a więc tematu, który może być interesujący poza naszymi granicami jedynie bądź ze względu na studia nad polskim wkładem do nauki światowej, bądź też ze względu na stosowanie nowej, postępowej metodyki badań. Dopiero zakończenie prac nad *Historią nauki polskiej w zarysie* pozwoli zapewne — dzięki nowemu sposobowi ujęcia tematu dziejów nauki w jednym kraju — na zainteresowanie zagranicznych historyków i tym głównym terenem badawczym polskich historyków nauki.

OSIĄGNIĘCIA I BRAKI

W ciągu 15 lat, które upłynęły od chwili rozpoczęcia w ramach Polskiej Akademii Nauk koordynacji badań nad historią nauki i techniki, dyscypliny te rozwinęły się w Polsce bardzo poważnie. Świadczy o tym m.in. okrzepnięcie organizacyjne, wychowanie dość licznej i szybko rozwijającej się kadry naukowej, rozbudowa działalności wydawniczej, a w szczególności publikacja jednego z kilku zaledwie na świecie kwartalników poświęconych historii nauki i techniki oraz jedyne w Polsce obcojęzycznego czasopisma naukowego („Organonu”) wydawanego przy współpracy organizacji międzynarodowej. Świadczy podjęcie i doprowadzenie do półmetka poważnego zadania zespołowego, jakim było przygotowanie *Historii nauki polskiej w zarysie*, oraz zorganizowanie w Polsce XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, świadczą też polskie inicjatywy zmierzające do rozwijania w skali międzynarodowej nowych kierunków i aspektów badawczych.

Osiągnięcia te nie mogą jednak przesłaniać poważnych braków. Na jedną ich grupę — dysproporcji w kierowaniu uwagi na różne grupy dyscyplin naukowych a wewnątrz tych grup na poszczególne dyscypliny oraz na niemal zupełne pomijanie problematyki dwudziestowiecznej — zwrócono już uwagę. Mankamenty te są w dużym stopniu związane z przypadkowością w doborze kadry historyków nauki i historyków techniki wynikającą z faktu, że historia nauki i historia techniki nie zdobyła jeszcze miejsca na uczelniach wyższych.

Poza seminarium specjalizacyjnym prowadzonym przez Katedrę Historii Nauki i Oświaty UJ nie ma obecnie innych zorganizowanych możliwości zdobycia w czasie studiów wyższych przygotowania do pracy badawczej w zakresie historii nauki i techniki. Nie są też te przedmioty — również z jednym wyjątkiem specjalizacji bibliotekoznawczej na niektórych wydziałach filologicznych — wprowadzone do programów studiów ani historycznych, ani filozoficznych, ani tym bardziej innych.

W tej sytuacji większość historyków nauki i techniki musi samodzielnie zdobywać ogólną znajomość faktów, zjawisk i procesów historycz-

nych w zakresie historii nauki i techniki, a zainteresowania historyczne budzące się u specjalistów różnych dyscyplin naukowych czy gałęzi techniki nie mogą być w sposób zorganizowany podbudowane poznaniem metody badań historycznych i znajomością odpowiedniego warsztatu naukowego. Komitet i Zakład Historii Nauki i Techniki PAN organizują wprawdzie otwarte zebrania referatowe na tematy metodologiczne oraz wewnętrzne zebrania o charakterze samokształceniowym, nie może to jednak zastąpić systematycznego kształcenia. Sytuacja taka powoduje niejednokrotnie niedociągnięcia i trudności w pracach badawczych, a w szczególności skłonność do faktografii na niekorzyść ujęć problemowych.

Dodatkową trudnością dla pracowników, chcących się specjalizować w zakresie historii nauki i techniki, były do niedawna kłopoty w znalezieniu instytucji, w której mógłby być przeprowadzony przewód doktorski lub habilitacyjny; trudność ta została w dużym stopniu zlikwidowana przez przyznanie w końcu 1966 r. Zakładowi Historii Nauki i Techniki PAN uprawnień do nadawania stopni naukowych¹⁶.

Można to uznać za dobry początek zarówno w skierowaniu na właściwe tory kształcenia kadr historyków nauki i techniki, jak i we wprowadzeniu nauczania w tym zakresie do programów nie tylko uczelni wyższych, ale i szkół średnich¹⁷. Zrealizowanie zaś tych postulatów pozwoli polskim historykom nauki i techniki wykonać zadania, które będą im w ciągu najbliższych kilkunastu lat stawiały potrzeby społeczne.

ИСТОРИЯ НАУКИ И ИСТОРИЯ ТЕХНИКИ В НАРОДНОЙ ПОЛЬШЕ

Статья является расширенной версией двух частей документа *Прогноз развития истории науки и истории техники в Польше по 1985 г.*, подготовленного Комитетом истории науки и техники Польской академии наук.

Автор перечисляет польские научные учреждения, занимающиеся проблемами истории науки и техники, приводит данные о структуре и численности научных кадров этих учреждений, представляет в нескольких таблицах общий обзор всех печатных изданий Института истории науки и техники ПАН, который является главным центром проводимой в Польше научно-исследовательской работы по изучению истории науки и техники.

Эти таблицы в некоторой мере иллюстрируют направления исследований польских ученых по вопросам истории науки и техники. Исследовательские работы в этой области ведутся преимущественно в двух направлениях. Во-первых, проводятся исследования по истории польской науки и техники. Полученные результаты позволили приступить в минувших годах к разработке двухтомника *Очерк по истории польской науки*. Первый том этого труда подготовлен к печати. Во-вторых, параллельно с развивающимся быстро в последние годы науковедением ведутся исследования, направленные на изучение закономерностей возникновения и развития научной проблематики, а также общих законов развития науки в аспекте ее обратной связи с явлениями социальной и экономической жизни. Ученые Польши уделяют большое внимание этому направлению научно-исследовательской работы. В результате проведенных исследований польские историки науки и техники внесли немалый вклад в мировой прогресс этих дисциплин, о чем свидетельствует хотя бы тот факт, что в Польше издается международный журнал „Органон”, посвященный общим вопросам истории науки.

¹⁶ Por. informację w tej sprawie w nrze 1/1967 „Kwartalnika”, s. 211.

¹⁷ Por. artykuł E. Olszewskiego cytowany w przypisie 1, rozdział *Pedagogiczne znaczenie historii nauki i techniki*, ss. 245—246.

HISTORY OF SCIENCE AND HISTORY OF TECHNOLOGY IN THE POSTWAR
POLAND

The paper constitutes an extensive version of the two parts of the document *Prognosis on the Development of History of Science and of History of Technology in Poland up to the Year 1985* as prepared by the Committee of History of Science and Technology at the Polish Academy of Sciences.

After presenting of scientific centres dealing with problems of the history of science and technology and the strength of scientific workers engaged in them, the author embraces in some tables all the publications of the Institute of History of Science and Technology at the Polish Academy of Sciences, the said Institute being in Poland a leading research centre in the field of the history of science and of the history of technology.

The tables in a measure reflect the directions of the research conducted in Poland on the history of science and technology. Two main directions of this research may be distinguished. The works on the history of Polish science and technology made it possible to start, some years ago, the elaboration of a two-volume *Outline of the History of Polish Science*, the first volume being now ready for print. The other direction is parallel to the science of science, rapidly developing in the recent years, and consists in the search for regularities governing the emergence and the development of scientific problems, and in the search for general laws of the development of science in its feed-back with social and economic factors. Owing to the emphasis being laid upon this second direction, the Polish history of sciences and technology has played a remarkable role in the world development of these disciplines, which finds its expression, among others, in the publication, in Poland, of the international journal „Organon” dealing with general problems of the history of science.